

44. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 150. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 99. vuosikerta

3/2013

Kasvatus

Tämän teemanumeron päätoimittajat

Heini Paavola – Fred Dervin – Mirja Talib

Pääkirjoitus

Fred Dervin – Heini Paavola 241 Kohti kasvatuksellista monimuotoisuutta?
– Mirja Talib Monikulttuurinen ja interkulttuurinen
kasvatus suomalaisessa koulussa ja
opettajankoulutuksessa

Artikkeleita

- Katri Jokikokko – Maria-Liisa Järvelä 245 Opettajan interkulttuurinen kompetenssi
– produkti vai prosessi?
- Liisa Timonen – Ritva Kantelinen 258 Moninaisuus opettajankouluttajan ja
korkeakouluopettajan työssä – näkö-
kulmia monikulttuuriseen kasvatukseen
- Marjo Räsänen 270 Visuaalinen monilukutaito – Luokan-
opettajaksi opiskelevien moni-
kulttuurisuuskäsitykset ja kuvataide
- Kaarina Määttä – Pigga Keskitalo 286 Saamelaiskoulutuksen asiantuntijoiden
– Satu Uusiautti käsityksiä opetuksen kehittämisestä
- Leena Andonov 299 Valmistavan opetuksen vuosi – merkitys-
neuvotteluja kielestä ja identiteetistä

Puheenvuoroja

- Juli-Anna Aerila – Marjaana Soininen 313 Monikulttuurinen lasten- ja nuorten-
– Tuula Merisuo-Storm kirjallisuus opetuskontekstissa
- Hannele Cantell 320 Opettaja tarvitsee herkkyyttä ja kykyä
kohdata moninaisuutta
- Anne-Mari Souto 323 Pelko ja rasismi koulussa
- Anna-Leena Riitaoja 330 Onko suomalainen monikulttuurisuus-
kasvatustutkimus metodologialtaan
nationalistista ja koloniaalista?

Kirja-arviointeja

- Piia Seppänen 337 Agenda positiiviseen kulttuurien-
välisyyteen

English Summaries

341

Kirjoittajat

344

Kohti kasvatuksellista monimuotoisuutta? Monikulttuurinen ja interkulttuurinen kasvatus suomalaisessa koulussa ja opettajankoulutuksessa

Suomessa – samoin kuin monissa muissakin maissa – käsitteet monikulttuurisuus, interkulttuurisuus, kulttuurien välinen, mutta myös sosiaalinen oikeudenmukaisuus, globaalisuus ja jopa inklusio liitetään moninaisuuden huomioon kasvatukseseen. Käsitteillä viitataan joko toimijoiden (kuten opettajien, oppilaiden, hallintohenkilöstön tai vanhempien) välisiin yhteyksiin tai oppimis- ja opetuskontekstiin.

Käsitteet ovat hyvin moniselitteisiä ja aiheuttavat väärinkäsityksiä niin tutkijoiden, kasvatus- ja opetushenkilöstön kuin päättäjienkin keskuudessa. Käsitteet ovatkin tutkimuksen kentällä ”jatkuvan hyökkäyksen” kohteena (McLaren & Ryoo 2012, 61), ja esimerkiksi monikulttuurisuus- ja interkulttuurisuus-käsitteitä on kritisoitu siitä, että niille ei ole olemassa yksiselitteisiä määritelmiä, joita voisi hyödyntää arkielämässä tai tutkimuksessa (Henry 2012, 42; Dervin 2012; Dervin & Keihäs 2013). Molempia käsitteitä on käytetty Suomessa jo jonkin aikaa, usein vaihtoehtoisesti. Kasvatuskentällä monikulttuurisuus-käsite on tutumpi, mutta se kytkeytyy useimmiten ainoastaan maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin, kun taas interkulttuurisuus ja interkulttuurinen kasvatus on käytetympi tutkijapiirissä (Paavola ym. 2013). Nykyään monikulttuurisuus- ja interkulttuurisuus-käsitteiden vastakkainasettelu on kuitenkin vähäisempää, mikä johtuu samankaltaisesta määrittelystä ja yhteisistä kiinnostuksen kohteista (Dervin ym. 2012). Tässä Kasvatus-lehden teemanumerossa ehdotamme käytettäväksi käsitettä moninaisuus (diversity) – tai moninaisuudet (diversities) – kasvatuksen, opetuksen sekä tutkimuksen kentällä. Käsite sisältää selkeästi kaiken, mikä voidaan ajatella kuuluvaksi ihmisten välisten ominaisuuksien erottamiseksi. Muun muassa sukupuoli, kieli, uskonto, seksuaalinen suuntautuneisuus, sosio-ekonominen asema, asuinpaikka, kyvykkyys ja etnisyys kuuluvat taustatekijöihin, jotka näyttävät jokaisessa ihmisessä kerroksellisina ja toisiinsa kietoutuneina. Näin ollen ihmistä ei voi eikä saa luokitella vain yhden ominaisuuden perusteella.

Ihmisiä erotteleva ja toiseuttava maailma on pikkuhiljaa myös Suomessa muuttumassa maailmaksi, jossa moninaisuus on arkipäiväistä ja jossa jokainen on jollekin Toinen. Antropologi Jan Nederveen Pieterse (2010, 87) toteaa kuvaavasti, että ”aikaisemmin maahanmuuttajilla oli valittavana lähinnä kaksi yksikulttuurista toimintamallia; oma tai uuden asuinmaan malli, mutta tänä päivänä jo valmiiksi monikulttuurinen ympäristö luo heille paremmat toimintaedellytykset.”

Mikäli moninaisuus nousee moni- ja interkulttuurisen kasvatuksen keskiöön, tulisi identiteetti ja erityisesti identifikaatio määritellä uudelleen. Erityisen kriittisesti tulisi suhtautua käsitykseen niin sanotusta pysyvästä identiteetistä sekä metodologisesta nationalismista, joka sisältää oletuksen, että "kansan/valtio/yhteiskunta on luonnollinen nyky maailman muoto" (Wimmer & Glick Schiller 2002). Olisi parempi puhua identifikaatioista, jolloin yksilöt suhtautuvat eri tavoin myös etnisyyteensä tai kansalliseen identiteettiinsä. Tällä hetkellä korostetaan refleksiivistä kansallista identiteettiä (mm. Banks 2009). Määriteltäessä joku erilaiseksi tai monikulttuuriseksi, on muistettava määrittelyn subjektiivisuus sekä määrittelyn vaikutus päätöksentekoon ja merkitysten luomiseen. Ihmiset, joilla on valtaa suhteessa joihinkin toisiin, tekevät edellä mainitun kaltaisia määrittelyjä, vaikka he, joihin määrittelyt kohdentuvat, vastustaisivat niitä. Abdallah-Preteceillen (2006, 480) mukaan "mikään ei ole interkulttuurista alun perin": jonkin (tapa, kohtaaminen yms.) määrittelemisen monikulttuuriseksi tai interkulttuuriseksi tai moninaiseksi on ainoastaan keino analysoida näitä elementtejä.

Toinen ongelma, joka ilmenee sekä tutkimuksessa että käytännössä, on pakkomielle määrittää erilaisuutta kulttuuriin vedoten. Vierasta (ulkomaalaista) ihmistä tarkastellaan aina "kulttuuristen" linssien läpi välttämättä siitä, että ihmisillä on paljon samankaltaisuuksia myös rajojen toisella puolella. Tämäntapainen tarkastelu on ongelmallinen, koska se vahvistaa ajatusta siitä, että ihmiset ovat samanlaisia kansallisten rajojen sisäpuolella mutta automaattisesti erilaisia rajojen ulkopuolella. Kahtiajaottelusta on monenlaisia seurauksia. Eräs seuraus on kulttuurien ja täten myös erojen vertailu, joka saattaa johtaa itsen ja toisen näkemiseen siten, että jotkut nähdään "parempana", "huonompana", "hyvänä" tai "pahana" (Holliday 2010; Phillips 2010).

Kulttuuri-käsitteeseen tulisi suhtautua kriittisesti ja kiinnittää huomiota siihen, että oppilaita tai ihmisiä yleensä ei luokiteltaisi kulttuuriin perustuen. Prashad (2001, xi) vertaakin kulttuuriin perustuvaa ihmisten vertailua ja luokittelua rotuun perustuvaan vertailuun. Myös Kromidas (2011) ja Gillespie ym. (2012) ovat tutkimuksissaan havainneet, että esimerkiksi kouluissa oppilaita luokitellaan ja lokeroitaan ulkopuolelta oletettuun kulttuuriin liittyen ja heidät ikään kuin pakotetaan pysymään muiden määrittämässä kulttuurisessa roolissa (ks. myös Paavola & Talib 2010, 77). Onko tämä totta myös Suomessa? Kuka siis päättää, kenen kulttuurista on kyse ja mitä kulttuuria kukin edustaa? Kuka voi tai ei voi kommentoida kulttuuriaan? Useat oppilaat eivät koskaan ole edes vierailleet "kotimaassaan" eli vanhempiensa kotimaassa, vaan he elävät samanlaista suomalaista elämää niin kuin ystävänsäkin eivätkä näin ollen ole lainkaan sinuja ympäristön taholta tulevan määrittelyn kanssa.

Opettajalle, tutkijalle tai päättäjälle oppijan kulttuurin tai kielen määrittelemisen voi olla tärkeää, mutta oppijan näkökulmasta määrittely voi olla erittäin rajoittava. Näin voi olla esimerkiksi, jos oppija luokitellaan kansallisuuden tai kielen mukaan, vaikka esimerkiksi joillakin lapsilla on kaksi tai useampia ensikieliä. Jotkut lapset taas luokitellaan automaattisesti S2-opetuksen tarvitsijoiksi nimensä perusteella. Moninaista oppijaryhmää opettaessa on nähtävä jokainen oppija yksilönä eikä ketään voi lokeroita vain yhteen lokeroon oletetun "kulttuurin" tai kielen perusteella. Oppijalla voi olla useampia identiteettejä, joiden kehittymiseen hän tarvitsee tukea. Asioiden selkeyttäminen vaatii näin ollen avointa keskustelua sekä oppijan että hänen huoltajiensa kanssa.

Tähän teemanumeroon valitut artikkelit kuvastavat moninaisuutta ja siihen liittyvää keskustelua kasvatuksen eri alueilla. Katri Jokikokkon ja Marja-Liisa Järvelän artikkeli *Opettajan interkulttuurinen kompetenssi – produkti vai prosessi?* sekä Liisa Timosen ja Ritva Kantelisen artikkeli *Moninaisuus opettajankouluttajan ja korkeakouluopettajan työssä – näkymiä monikulttuuriseen kasvatukseen* lähestyvät opettajan interkulttuurista kompetenssia hieman eri tavoin. Jokikokko ja Järvelä korostavat opettajaksi opiskelevien kykyä reflektoida kokemaansa. Opiskelijan ei tulisi pohtia

vain sitä, mikä tapahtuu luokkahuoneissa, vaan ennen kaikkea sitä, miten yhteiskunnalliset ja institutionaaliset järjestelmät ja diskurssit tuottavat ja ylläpitävät kasvatuksellista epätasa-arvoa. Timosen ja Kantelisen artikkelissa taas korostetaan toimijuutta, mikä kehittyy opiskelijan kokemuksen kautta siten, että hän pystyy nimeämään kokemuksiaan, refleктоimaan niitä ja oppimaan uutta. Tällöin käsitteellisen tiedon myötä intuitiivinen tieto voi vähitellen muuntua osaksi tietoista ajattelua ja toimintaa. Marjo Räsänen tarkastelee monikulttuurisuutta, monikulttuurista taidekasvatusta ja luokanopettajaksi opiskelevien käsityksiä monikulttuurisuudesta oman kouluaikeisen taideopetuksensa kautta artikkelissaan *Visuaalinen monilukutaito – Luokanopettajaksi opiskelevien monikulttuurisuuskäsitykset ja kuvataide*. Hänen mukaansa ihminen voi kehittää kykyään tunnistaa kuvissa esiintyviä kulttuurisia merkityksiä sekä taitoa kyseenalaistaa niitä.

Yksi moni- ja interkulttuurisuuskasvatuksen tärkeimpiä tehtäviä on taata erilaisten vähemmistöoppilaiden koulutuksellinen tasa-arvo. Kaarina Määttä, Pigga Keskitalon ja Satu Uusiuutin artikkeli *Saamelaiskoulutuksen asiantuntijoiden käsityksiä opetuksen kehittämisestä* tarkastelee saamelaisopetuksen hidasta kehitystä ja he esittävät mallin, jossa saamen kieli on opetuksen keskiössä. Kielen oppimista käsittelee myös Leena Andonov artikkelissaan *Valmistavan opetuksen vuosi – merkitysneuvotteluja kielestä ja identiteetistä*. Artikkelissa paneudutaan aitoon monikulttuuriseen ja monikieliseen ympäristöön ja tarjotaan lukijalle mahdollisuus seurata opettajan ja oppilaiden välistä vuorovaikutusta.

Tämä Kasvatus-lehden teemanumero on ensimmäinen monikulttuurisuutta käsittelevä teemanumero. Lukuisien artikkelikäsittelevien kirjoitusten joukosta on valittu mukaan viisi artikkelia, jotka käsittelevät monikulttuurisuutta ja monikulttuurisuuskasvatusta niin opettajankoulutuksen kuin perusopetuksenkin näkökulmasta. Artikkelit ja puheenvuorot tulevat eri puolilta Suomea, mikä on osoitus siitä, että teema on tärkeä ja sitä tutkitaan useissa yliopistoissa ja korkeakouluissa.

Fred Dervin – Heini Paavola – Mirja Talib

Lähteet

- Abdallah-Preteille, M. 2006. Interculturalism as a paradigm for thinking about diversity. *Intercultural Education* 17 (5), 475–483.
- Banks, J. 2009. Human rights, diversity and citizenship education. Esitelmä IAE:n konferenssissa *Intercultural Education: "Paideia, Polity, Demoi"*, Athens, Greece, 22.–26.6.2009.
- Dervin, F. 2012. *Impostures interculturelles*. Paris: L'Harmattan.
- Dervin, F. & Keihäs L. 2013. Johdanto uuteen kulttuurienväliseen viestintään ja kasvatukseen. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Dervin, F., Paatela-Nieminen, M., Kuoppala K. & Riitaoja, A.-L. 2012. Multicultural education in Finland – Renewed intercultural competencies to the rescue? *International Journal of Multicultural Education* 14 (3), 1–13. <http://ijme-journal.org/index.php/ijme/article/view/564/784>. Luettu 23.4.2013.
- Gillespie, A., Howarth, C. S. & Cornish F. 2012. Four problems for researchers using social categories. *Culture & Psychology* 18 (3), 391–402.
- Henry, A. 2012. The problematics of multiculturalism in a post-racial America: Notes from an anti-multiculturalist. Teoksessa H. Wright, M. Singh & R. Race (toim.) *Precarious international multicultural education: Hegemony, dissent, and rising alternatives*. Boston: Sense, 41–60.
- Holliday, A. 2010. *Intercultural communication and ideology*. London: Sage.
- Kromidas, M. 2011. Troubling tolerance and essentialism: The critical cosmopolitanism of New York City schoolchildren. Teoksessa F. Dervin, A. Gajardo & A. Lavanchy (toim.) *Politics of interculturality*. London: Cambridge Scholars, 89–114.
- McLaren, P. & J. J. Ryoo 2012. Revolutionary critical pedagogy against capitalist multicultural education. Teoksessa H. Wright, M. Singh & R. Race (toim.) *Precarious international multicultural education: Hegemony, dissent, and rising alternatives*. Boston: Sense, 61–82.

- Paavola, H., Kopisto, K., Brotherus, A. & Dervin, F. 2013. Towards flexible pre- and primary education in multicultural contexts? An example of collaborative action research in Finland. Teoksessa H. Ragnarsdóttir & C. Schmidt (toim.) Learning spaces for social justice: International perspectives on exemplary practices from preschool to secondary school. Stoke on Trent: Trentham.
- Paavola, H. & Talib, M. 2010. Monikulttuurinen päiväkoti ja koulu. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Phillips, A. 2010. Gender and culture. Cambridge: Polity.
- Pieterse, J. N. 2010. Globalization and culture: Global mélange. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Prashad, V. 2001. Everybody was Kung Fu Fighting: Afro-Asian connections and the myth of cultural purity. Boston: Beacon Press.
- Wimmer, A. & Glick Schiller, N. 2002. Methodological nationalism and beyond: nation state building, migration and the social sciences. *Global Networks* 2 (4), 301–334.